

OOK LEVENSLANG MOET EINDIG KUNNEN ZIJN

De opmars van levenslang maakt een toets nodig om vast te stellen of deze straf nog wel een doel dient, betogen Tim de Bont en Gerard Hamer.

Op 17 januari kopte de Volkskrant dat in 2005 een recordaantal levenslange gevangenisstraffen werd uitgedeeld. Maar liefst zeven keer oordeelde de rechtbank dat dit de gepaste sanctie was. Bovendien is er met de hausse aan terrorismewetgeving een toename van het aantal delicten waarvoor een levenslang kan worden opgelegd.

Dat heeft de gemoederen niet onberoerd gelaten. Zo hebben verscheidene rechtswetenschappers ervoor gepleit dat wordt getoetst of de straf ook daadwerkelijk levenslang ten uitvoer moet worden gelegd. Zeker nu Nederland langzamerhand een van de weinige “beschaafde” landen is waar de levenslange gevangenisstraf in principe ook een leven lang duurt, is het hoog tijd om na te denken over de vraag of dit wel humaan en rechtvaardig is.

In diverse internationaalrechtelijke bronnen komt het – ook door ons gevoelde - belang van een toets naar voren. Al in 1976 heeft de Raad van Europa een aanbeveling gedaan om na acht tot veertien jaar te kijken of een voorwaardelijke invrijheidstelling mogelijk is. Meer recent werd de straf op Europees niveau door de Europese Commissie voor het voetlicht gebracht. Naast de mogelijkheid van een toets werd zelfs een voorzichtige discussie over afschaffing aangekaart. In het Statuut van het Internationaal Strafhof is het niet bij aanbevelingen en discussies gebleven, maar werd bepaald dat er na 25 jaar een *review* plaatsvindt. Ook van mensen die vreselijkste delicten hebben begaan.

Waarom een toets? Waarom is het wenselijk dat de rechter zich nogmaals buigt over een opgelegde straf? Er zijn twee belangrijke gronden zijn voor het opleggen van levenslang: vergelding en beveiliging. Enerzijds vormt de sanctie de ultieme vergelding sinds de afschaffing van de doodstraf, anderzijds beveiligt zij de samenleving optimaal. Vaak blijkt een combinatie van beide uit het vonnis. Met betrekking tot beide kunnen zich wijzigingen voordoen waardoor ze komen te vervallen of in ieder geval aan kracht inboeten.

Ten eerste de vergelding. Men kan zich afvragen of de vergeldingsbehoefte op een bepaald moment niet zo is verminderd dat de vergeldingsgrond afwezig moet worden geacht. Een rechterlijk oordeel omtrent aangedaan leed, de vergelding daarvan en de persoon van dader heeft immers geen eeuwigheidswaarde. Zoals inzichten veranderen, zo veranderen ook (de gevoelens van) slachtoffers, nabestaanden van slachtoffers en daders. De vraag naar de eindigheid van het vergeldingselement wordt des te prangender als men zich realiseert dat er in veel gevallen (ernstige) sprake is van psychische problemen bij de dader (soms zelfs dusdanig dat er sprake is van verminderde toerekeningsvatbaarheid) en er vraagtekens kunnen worden gezet bij het volle bewustzijn waarmee de dader zijn misdrijven pleegde.

Ten tweede de beveiliging. In die gevallen dat levenslang is opgelegd vanwege het gevaar dat de dader vormt, geldt in nog sterkere mate dat ontwikkelingen door de rechter ten tijde van zijn vonnis niet zijn te voorspellen. Niet alleen is het denkbaar dat de gedetineerde tot ‘inkeer’ komt, eveneens is het mogelijk dat een dader door fysieke gebreken niet langer een gevaar vormt of dat het gevaar door een psychiatrische behandeling voldoende is verminderd.

Toetsing is dus nodig vanwege de mogelijkheid dat zich veranderingen voordoen. Bovendien is uit rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens af te leiden dat in ‘levenslangzaken’ waarin de detentie op een bepaald moment louter is gebaseerd op de beveiliging van de maatschappij, er een rechterlijke toets moet zijn om vast te stellen of er daadwerkelijk (nog steeds) sprake is van ‘gevaar’. Immers, het gevaar en de risico’s die uitgaan van een dader zijn elementen die kunnen veranderen.

In de Nederlandse praktijk speelt het probleem dat, in tegenstelling tot de Britse praktijk, geen onderscheid wordt gemaakt tussen het 'vergeldende' en het 'beschermende' gedeelte van de levenslange gevangenisstraf (in die zaken waarin beide gronden aan de orde zijn). Er wordt door de Nederlandse rechter niet gezegd hoeveel jaar dient ter vergelding en vanaf welk moment de straf nog slechts op beveiliging is gebaseerd.

Het is dan ook noodzakelijk dat de rechter zich na een bepaalde detentie periode buigt over de vraag of het verder 'uitzitten' van de straf noodzakelijk is. Uitgangspunt bij de door ons voorgestelde toets is dat de gedetineerde na het verstrijken van een vastgelegde detentieperiode in vrijheid wordt gesteld, tenzij hij of zij zo gevaarlijk voor de samenleving wordt geacht dat invrijheidstelling onacceptabel is. In verband met de recente verhoging van de maximale tijdelijke gevangenisstraf naar dertig jaar (twintig jaar zitten) valt te denken aan een toets na twintig jaar detentie.

Door: G.P. Hamer en T. de Bont, advocaten bij Cleerdin & Hamer Advocaten